

Розвиток навичок монологічного мовлення через читання професійно-спрямованої літератури як один із шляхів успішного навчання англійській мові у ВТЗН

О. А. Мельник, І. І. Озарко

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, Україна
Мельник О. А. E-mail: olpal770@gmail.com

Paper received 11.01.18; Revised 16.01.18; Accepted for publication 20.01.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2018-153VI63-09>

Анотація. Розвиток навичок спонтанного монологічного мовлення в процесі підготовки майбутніх фахівців в технічній галузі стає більш актуальним та вимагає комплексного переосмислення завдань та методів навчання відповідно до сучасних вимог. Беручи до уваги потреби майбутніх спеціалістів, проаналізувавши етапи та методичні прийоми формування монологічного мовлення, було визначено та запропоновано основні види роботи з професійно-спрямованою літературою для розвитку навичок усного мовлення у студентів технічних ВНЗ на заняттях англійської мови.

Ключові слова: монологічне мовлення, спонтанне мовлення, методичні прийоми, комплекс вправ, професійно-спрямований текст.

Вступ. Сучасні світові політичні, соціально-економічні та культурні зміни активізували мобільність молодих науковців і студентів та трудову міграцію. Стрімкий науково-технічний прогрес в сфері інформаційних технологій різко змінив світогляд молодого покоління, їхнє бачення себе у світі. Все це поставило ряд нових викликів перед майбутніми фахівцями. Сьогодні недостатньо лише володіти високим рівнем професійних знань, умінь та навичок, вдосконалювати знання в сфері комп'ютерних технологій. Життєво важливим в сучасних ринкових умовах є володіння належним рівнем знань з іноземної, особливо англійської, мови. Прагнення вивчати іноземну мову зумовлюється багатьма причинами: подорож за кордон, робота в іноземних компаніях, перспективи отримати кращу посаду, приватне спілкування з іноземцями тощо. Сьогодні студенти стають більш мотивовані щодо вивчення англійської мови саме як засобу спілкування, ніж звичайного теоретичного предмету. Тому перед викладачем англійської мови стоять відповідальні завдання, оскільки в умовах розширення міжнародних зв'язків підвищуються вимоги до рівня практичного володіння англійською мовою, навичками спонтанного монологічного мовлення зокрема, що проявляється у здатності студентів правильно і послідовно викладати свої думки. Особливо актуальним сьогодні є питання розвитку навичок усного мовлення у студентів немовних факультетів, оскільки пріоритет на заняттях англійської мови в технічних закладах раніше переважно надавався читанню та перекладу технічних текстів.

Короткий огляд публікацій за темою. Відомі педагоги та методисти неодноразово звертались до проблеми розвитку самостійного монологічного мовлення. Серед них можна відзначити роботи В. Скалкіна, Ю. Пасова, Г. Уайзера, С. Захарової, Г. Рогової та інших. Вони вважають, що окрім формування навичок правильного письма, діалогічного мовлення, читання, слід більше уваги приділяти розвитку саме монологічного мовлення. Хоча деякі науковці-практики (С. Фоломкін, Г. Бородин, Ю. Дегтярьова тощо) схильються до думки, що читання є самостійним видом мовленнєвої діяльності, за своєю важливістю воно посідає одне з головних місць серед інших видів у процесі вивчення іноземної мови, оскільки

забезпечує значну базу необхідної для людини інформації. Але В. Бухбіндер, І. Самойлюкевич вважають, що саме монолог на базі прочитаної інформації є основою професійно спрямованого спілкування, бо він сприяє обміну професійних знань. На думку М. Уеста розвитку належного рівня монологічного мовлення можна досягти поступово переходячи від переказу тексту словами автора до самостійного висловлювання власної думки з приводу прочитаного.

Мета. Метою нашого дослідження є обґрунтування важливості розвитку навичок самостійного монологічного мовлення на заняттях з професійно-спрямованої англійської мови у студентів ВТЗН на основі прочитаної технічної літератури. Основними завданнями є – розглянути основні етапи формування монологічного мовлення у студентів, проаналізувати методичні прийоми та класифікувати найбільш результативні вправи для навчання підготовленого та спонтанного мовлення, окреслити основні види роботи з технічною літературою для розвитку навичок усного мовлення у студентів немовних ВНЗ, довести, що самостійне монологічне мовлення є не лише метою вивчення іноземної мови, але й засобом навчання.

Матеріали та методи. Володіння монологічним мовленням означає уміти логічно та послідовно висловлюватись, вміти застосовувати зв'язуючі мовні засоби, вміти висловлюватись правильно в плані лексичного, граматичного та фонетичного оформлення, вміти співвідносити власні висловлювання з темою викладення, у зв'язку з прослуханою або прочитаною інформацією; вміти застосовувати слуховий самоконтроль; вміти викласти інформацію; вміти переконати, довести точку зору, пояснити, описати події тощо. Так, метою монологу є не обмін думками, а передача інформації від мовця до слухача. Тут інформаційний потенціал мовця вищий, ніж у слухача. Уміння будувати монологічні висловлювання є складнішим зусиллям, ніж уміння вести діалог.

Монологічне мовлення є контекстуальним [6]. Зворотній і ситуативний зв'язок в ньому послаблені. Монологічне мовлення повинно бути зрозумілим само по собі, оскільки в тексті монологу повинна міститися уся інформація, яка може бути очевидною в процесі діалогічного мовлення. Для монологічного мовлення характерні наступні функції: інформативна, переко-

нувальна, експресивна, розважальна, ритуально-культова. Тому кожне монологічне висловлювання має свою певну структуру. Його форма та зміст буде залежати від комунікативної ситуації, в якій воно виникає.

Монологічне мовлення передбачає використання меншої кількості мовленнєвих зразків, ніж діалогічне [1]. Воно має велику композиційну складність, вимагає завершеності думки, дотримання граматичних правил, логічного та послідовного викладення змісту [3]. Тому невелика мовна база, недостатня кількість мовних одиниць і невміння поєднувати їх між собою викликають труднощі у студентів під час монологічного мовлення на заняттях і в повсякденному спілкуванні. Часто вони не здатні зв'язко та цілісно висловлюватись та аргументувати свою позицію. Їм важко впоратись з підвищеним навантаженням на пам'ять, мислення та мовотворчі механізми, які є результатом підготовки до монологу. Отже, щоби сприяти успішному формуванню навичок самостійного монологічного мовлення у студентів, викладачу потрібно допомогти їм перебороти ці труднощі.

Так, підготовка студентів до монологічного мовлення на заняттях англійської мови є нелегким завданням. Вона здійснюється послідовно, поетапно, протягом тривалих тренувань і завдяки виконанню різноманітних вправ.

Усне мовлення може виступати як метою вивчення англійської мови, так і засобом навчання [4]. Виділяють два види монологічного мовлення: підготовлене та непідготовлене. Підготовлене мовлення – це таке висловлювання, елементи якого попередньо відпрацьовуються, автоматизуються, а потім репродукуються у форміповідлення, розповіді, доповіді, презентації. Непідготовлене мовлення – це такий рівень володіння мовою, на якому мовець може без підготовки, без опори на попередньо задані мовні одиниці, без спонукання та допомоги з боку викладача використати засвоєний раніше мовний та мовленнєвий матеріал в комбінаціях та ситуаціях, які не мали місця в попередніх видах роботи на занятті. Таке мовлення називається експромтним, спонтанним, ініціативним, самостійним. Отже, підготовлене усне мовлення – це один з етапів формування умінь непідготовленого мовлення. Воно слугує засобом навчання. А саме непідготовлене, самостійне мовлення стає метою вивчення англійської мови.

Непідготовлений за змістом та формою монолог – це нормальне природне явище. Таке мовлення розвиває базові навички та вміння усного спілкування. Під час непідготовленого мовлення в момент висловлювання відбувається формування думок та одночасно оформлення їх мовними засобами. Часто у студентів відсутні найпростіші навички непідготовленого мовлення, оскільки навчання на заняттях англійської мови у ВТЗН помилково зводяться лише до читання, переказу та у кращому випадку до банального переказу навчального матеріалу. Натомість навчання монологічному мовленню повинно проходити поступово: переказ близький до тексту оригіналу із заучуванням невеликих уривків тексту напам'ять; передача короткого змісту тексту за допомогою ключових слів

та фраз; висловлення ставлення до отриманої інформації.

Навчання підготовленому мовленню також має велике значення. Виступи на конференціях перед аудиторією, презентації, доповіді, презентації, лекції є досить поширеним явищем у професійному житті. Для того, щоби виступати в ролі успішного мовця, потрібно володіти автоматизованими навичками підготовленого мовлення. Для цього потрібно вміти передбачати та організовувати повідомлення, формувати та озвучувати його. Іншими словами, ефективними прийомами навчання монологічному мовленню є планування, формулювання монологічного висловлювання та презентація із подальшою дискусією. Мета таких методичних прийомів – передати знання, сформулювати вміння та навички, стимулювати навчальну діяльність студентів, підтримки високої мотивації у вивченні англійської мови, що є однією з проблем вищої школи.

Рівень мовної підготовки студентів ВТЗ є дуже різним (від елементарного до просунутого). Тому дуже важливо підбирати комплекс вправ та методичні прийоми, враховуючи потреби та можливості кожного студента, щоби не спровокувати повну втрату мотивації до вивчення предмету. Окрім того потрібно просуватися від найпростішого до важчого, постійно та поступово ускладнювати та розширювати навчальний мовний матеріал.

Методика навчання іноземних мов виділяє три етапи формування монологічних умінь. На першому етапі від студентів вимагається відтворення речень із частковим дублюванням мовленнєвого зразка. Завдання цього рівня полягає в тому, щоби навчити студентів об'єднувати фрази в одну понад фразову єдність. На другому етапі увага сконцентрована на формуванні навичок самостійної побудови висловлювань понад фразового рівня. Всі вправи другого етапу спрямовані на розвиток умінь формулювати висловлювання за певним логічним планом. Висловлювання можуть являти собою серії речень, які виражають послідовність розвитку дії в часі, зв'язок причини і наслідку, повідомлення про факт і його опис. Головне завдання третього етапу – навчити студентів створювати монологічні висловлювання текстового рівня, виражати своє особисте ставлення до фактів чи подій формулювати критичну оцінку і доводити правильність будь-якого факту; включати до свого мовлення елементи розмірковування, аргументації, збільшувати обсяг висловлювання.

Для навчання монологічного мовлення використовуються цілий комплекс вправ, які можна поділити на три групи: підготовчі, мовленнєві вправи та комунікативні. Призначення підготовчих вправ – цілеспрямована активізація мовного матеріалу, результатом якої повинні бути навички оперування відповідними фонетичними, лексичними та граматичними елементами і цілими реченнями. Суть таких вправ – у багаторазовому і варіюваному повторенні іншомовні форми, яка відповідає заданому змісту.

Підготовчі вправи поділяються на:

- 1.) імітаційні (відтворення зразка, імітація його);
- 2.) підстановчі (відтворення зразка шляхом зміни його лексичного складу);

- 3.) трансформаційні (зміна чи перетворення граматичних форм);
- 4.) комбінаційні (побудова висловлювання шляхом з'єднання певних елементів речення, розширення речень, завершення речень);
- 5.) конструктивні (структурне дублювання та варіювання за допомогою сполучників **but, and**);
- 6.) реплікові (погодження або заперечення з використанням речень **You are right. It is wrong.**);
- 7.) аргументаційні (обґрунтування та зв'язування причин та наслідків за допомогою сполучників **because, that is why**);
- 8.) оціночні (висловлення свого ставлення до фактів або предметів за допомогою зворотів **I think, to my mind** та ін.).

Такі вправи дають студентам зразок, допомагають доповнити, ускладнити просте речення, встановити зв'язок між реченнями. Використання певних зворотів та фраз дають можливість аргументувати висловлювання, встановити причинно-наслідкові відносини між фактами, дати критичну оцінку своїм чи чужим судженням.

Призначення мовленнєвих вправ – активізація мовного та мовленнєвого матеріалу з метою розв'язання комунікативних завдань, коли увага студентів зосереджується на змісті висловлювання, а не його формі.

Серед мовленнєвих вправ виділяють:

- 1.) запитання-відповіді (розгорнута відповідь на спеціальне питання);
- 2.) ситуативні (побудова висловлювання на основі навчально-мовленнєвої ситуації);
- 3.) репродуктивні (переказ прослуханого чи прочитаного тексту за певним планом);
- 4.) дескриптивні (опис з опорою на ілюстративну наочність);
- 5.) перекладні (переклад невеликого, але зв'язного тексту);
- 6.) ініціативні (рольові ігри).

Якщо в процесі виконання підготовчих вправ формуються мовленнєві лексико-граматичні та фонетичні навички, то мовленнєві вправи тренують уміння розрізняти головне та другорядне, робити акцент на важливому, виводять студента на понад фразовий рівень та формують мовленнєві уміння говорити.

Мета комунікативних вправ – навчити студентів створювати монологічні висловлювання текстового рівня. Вони складаються з комунікативного завдання викладача та продуктивного висловлювання студента. Комунікативне завдання мотивує висловлювання та визначає його межі.

Комунікативні вправи поділяються на:

- 1.) дискусивні (монолог-роздум після отриманої інформації з коментарями, узагальненням, порівнянням, своїм ставленням до неї);
- 2.) композиційні (монолог-розповідь за певною темою з використанням ключових слів, прислів'їв, певних лексичних одиниць);
- 3.) інформаційні (монолог-повідомлення на професійну тему з рядом опорних словосполучень, які потрібно розгорнути в речення).

На цьому етапі важливо ознайомити студентів з особливостями композиційної будови монологу, навчити виділяти вступ, виклад основного матеріалу та

робити висновки. За допомогою певних кліше повідомлення набуває композиційно завершеного вигляду. Таким чином, в своєму усному творі студент навчається ставити проблему, розкривати основні положення теми та давати оцінку фактам у висновку.

В процесі роботи над розвитком монологічного мовлення важливо пам'ятати, що всі вправи повинні бути посилюючими за обсягом і за складністю, відповідати певній тематиці заняття, залучати різні види пам'яті, активізувати пізнавальну та розумову діяльність студентів, містити актуальний матеріал та приклади життєвих ситуацій спілкування, а також цілеспрямовувати та мотивувати студентів до самовдосконалення. Для формування умінь монологічного мовлення на завершальному етапі з вивченням спеціальної професійної лексики англійською мовою середнього та просунутого рівня необхідні стимули, які б могли забезпечити студентам достатньо самостійне висловлювання. Одним із таких стимулів для студентів немовних спеціальностей може бути прочитаний професійно-спрямований текст, після читання якого пропонується завдання передати його основний зміст кількома реченнями, висловити своє ставлення до нього або розуміння фактичного матеріалу.

В технічних вищих навчальних закладах доцільно розвивати самостійне монологічне мовлення через читання науково-популярних та наукових текстів. Такі тексти мають інформативний та пізнавальний характер, вимагають додаткових зусиль для вивчення нової професійної лексики. Відсутність цікавого сюжету вимагає від викладача особливого оригінального методичного підходу для забезпечення мотивації в роботі з технічною літературою. Для досягнення позитивного результату слід дотримуватися послідовності роботи з такими текстами [2]:

- 1.) підготовка до читання (робота з термінами, новими лексичними одиницями, назвою тексту, передбачення змісту тексту);
- 2.) самостійне читання тексту (позначення з незасвоєних слів, незрозумілих фактів, складання плану у вигляді питальних речень) з подальшим обговоренням;
- 3.) вправи на розуміння тексту (достовірність речень, значення слів, правильність вимови);
- 4.) розвиток навичок монологічного мовлення (доповідь, усна презентація);
- 5.) дискусія (обговорення декількох дискусійних питань, вираження ставлення до фактів, аргументація, розмірковування).

Правильно організований навчальний процес вимагає від студента великої творчої самостійної роботи щодо визначення головного, найсуттєвішого в прочитаному тексті; діяльності, пов'язаної з відбором адекватних мовних засобів та засвоєнням великої кількості термінів, і, нарешті, побудови свого власного висловлювання. У процесі роботи студент вчиться самостійно складати свої опори для висловлювання: ключові слова, план розповіді, окремі важливі речення, а також будувати композиційно завершений монолог.

Результати та їх обговорення. Монологічне мовлення є дуже важливою складовою навчання іноземній мові. Як попередньо доведено, воно також виступає метою вивчення мови та якісного професійного

спілкування. Для успішного розвитку усного мовлення при роботі з науковою літературою важливо ретельно підібрати методичні прийоми та розробити комплекс вправ, який відповідає рівню мовної підготовки студентів. Важливо спочатку поступово підвести їх до виконання третьої групи продуктивних комунікативних вправ на розвиток спонтанного мовлення. А далі працювати з професійно-спрямованою літературою для досягнення просунутого рівня навичок монологічного мовлення. Ефективними можуть бути вправи на реферування, тезування, узагальнення, усунення повторень, перефразування основного змісту матеріалу власними словами, графічне оформлення поданої інформації з подальшим поясненням зображеного тощо. Як показує практика, такі види роботи на заняттях англійської мови у ВНТЗ є досить цікавими та результативними, оскільки дозволяють студентам бачити обсяг проробленої роботи та відчути суттєве покращення рівня своїх знань та вмінь. Так, студенти навчаються не тільки читати, перекладати та перека-

зувати тексти, але й граматично правильно, логічно, послідовно, вмотивовано, творчо користуватися засвоєним матеріалом для висловлювання своїх думок іноземною мовою.

Висновки. Навчання невідготовленому мовленню – це послідовна, клопітка, відповідальна робота по формуванню у студентів вміння будувати зв'язні висловлювання іноземною мовою. Вона вимагає від викладача володіння відповідними методичними прийомами, грамотної розробки комплексу вправ та якісного підбору професійно-спрямованої літератури. Розвиток навичок спонтанного монологічного мовлення у студентів ВНТЗ на заняттях англійської мови сьогодні є дуже актуальним. Підвищення мовної активності в цілому, а також вміння вільно висловлювати свої думки в сфері професійної діяльності англійською мовою зокрема, сприяє всебічному розвитку майбутнього фахівця, розкриває перед ним більші можливості, а також робить його більш конкурентоздатним на професійному ринку в сучасних умовах.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алхазішвілі А. А. Основы овладения устной иностранной речью // М.: Просвещение, 2000. – 334 с.
2. Білоконь Г. Розвиток навичок усного мовлення студентів у процесі вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням через читання наукових текстів // Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах: Збірник наукових праць, 2009. Вип. 17. – С. 173-178.
3. Костюченко К. Особливості навчання монологічного мовлення на заняттях з англійської мови у ВНТЗ // Наукові записки. – Серія: педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. – Вип. 135. – С. 135-139.
4. Перепелиця К.Ю. Формування самостійного монологічного мовлення на уроках англійської мови у вищій школі // Молодий вчений. – 2016. – № 8 (35) - С. 362-365.
5. Руда С. Класифікація вправ для навчання монологічного мовлення студентів технічних спеціальностей // Матеріали науково-практичної конференції “Новітні освітні технології” [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1144>
6. Скалкін В.Л. Обучение монологическому высказыванию (На материале англ. яз.): Пособие для учителей // Киев: Рад. шк., 1983. – 119 с.

REFERENCES

1. Alkhazishvili A. A. Fundamentals of foreign oral speech mastering// M.: Prosveshenie, 2000. – 334 pp.
2. Bilokon' H. The development of students oral communication in the training process of foreign language in compliance with professional direction // Humanities in Higher Technical Educational Establishments: Collection of scientific and research works, 2009. Is.17. – P. 173-178.
3. Kostyuchenko K. Peculiarities of teaching students monologue in the lessons of English in higher educational establishments// Scientific Notes. – Series: Pedagogy. – Kirovograd: V. Vynnychenko KSPU, 2015. Is. 135. – P. 135-139.
4. Perepelytsia K. Yu. Oral monological speech formation at the English lessons at higher schools// Young Scientist, 2016. Is. 8 (35). – P. 362-365.
5. Ruda S. The classification of exercises for English monologue speech teaching of the technical-grade students// Materials of the scientific and research conference “Modern Teaching Technologies” [E-source] Access mode: <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1144>
6. Skalkin V.L. Teaching monologue (On the basis of English): Teachers' Guidebook// K.: Radianska shkola, 1983. – 119 pp.

Development of speaking skills through professionally oriented literature reading as one of the most effective ways of teaching English in technical universities

O. A. Melnyk, I. I. Ozarko

Abstract. Development of spontaneous speaking skills in the process of training future technical engineers is becoming more important and requires complex reconsideration of objectives and teaching methods according to up-to-date demands. Taking into consideration future professionals' needs, having analyzed main stages and ways of spontaneous speaking skills improvement, basic exercises for mastering English speaking skills after reading professionally oriented literature are defined and offered to be used at English classes in technical universities.

Keywords: *speaking skills, spontaneous monologue, teaching methods, basic exercises, professionally oriented text.*

Развитие навыков монологической речи через чтение профессионально-ориентированной литературы как один из методов успешного обучения английскому языку в ВТУЗ

О. А. Мельник, И. И. Озарко

Аннотация. Развитие навыков спонтанной монологической речи в процессе подготовки будущих профессионалов в технической области становится все более актуальным и требует комплексного переосмысления задач и методов преподавания согласно с современными требованиями. Принимая во внимание потребности будущих специалистов, проанализировав этапы и методические приемы формирования монологической речи, было определено и предложено основные виды работы с профессионально-ориентированной литературой для развития навыков устной речи у студентов технических ВУЗ на занятиях английского языка.

Ключевые слова: *монологическая речь, спонтанная речь, методические приемы, комплекс упражнений, профессионально-ориентированный текст.*